

INDOEVROPSKÉ HLÁSKOSLOVÍ A CESTY JEHO VÝVOJE

zvlášť rozpracované pro jazyky baltské

Hlásky zde podáváme primárně jako fonémy, tedy jednotky se systémově distinktivním potenciálem, ten však nemusíme být vždy schopni s plnou určitostí stanovit. Třídění hlásek vychází v prvním kroku z jejich distribuce ve slabice : VOKÁLY jsou ty hlásky, které samy tvoří slabičný vrchol a vyskytují se pouze ve slabičném vrcholu, KONSONANTY jsou ty ostatní. Konsonanty PRAVÉ slabičný vrchol nikdy netvoří a vyskytují se pouze ve slabičných svazích, SONORY (též SONANTY, SONORANTY : tyto terminologické varianty zde nebudeme konceptualizovat) se kromě výskytu ve slabičném svahu mohou vyskytnout též ve vrcholu, a to buď ve spojení s vokálem, nebo i samy.

Slabika, na níž je použita definice postavena, je základní podmínkou pro prosódii, včetně i slovní. Prosódii však z hlediska IE vývoje studovat nebudeme : historická doloženost ji umožňuje sledovat jen v některých starých jazycích, navíc pouze v omezených výsecích ; přímočaré « transplantace » prosodických subsystémů z jednoho jazyka do jiného (nejm. z řečtiny do litevštiny) vedly v indoevropistice k mnoha iluzím a ke spoustě konfúzí.

Z hlediska zvukové substance jsou pravé konsonanty bez tónu, čistě šumové, vokály naopak bez šumu, čistě tónové ; sonory mají v různé míře šum i tón. Distribuční definice připouští i takové pojetí sonory, kdy též foném je střídavě, podle slabičného výskytu tónový nebo šumový : takto zavádíme indoevropské sonory /y/ a /w/. Substanční popis hlásek lze vést z hlediska artikulačního, auditivního nebo akustického. Zde budeme upřednostňovat terminologii auditivní.¹ Pravé konsonanty se podle substance dělí na

(okluzívy :: semiokluzívy) :: konstriktívy	artikulačně
plozívy (explozívy :: afrikáty) :: frikatívy	auditivně
nekontinuální (matné :: drsné) :: kontinuální	akusticky

PRAVÉ KONSONANTY konstruujeme pro výchozí IE stav tak, že explozívy jsou bohaté, frikatívy chudé, afrikáty vůbec chybějí. Jedinou jasnou frikatívou je /s/, jež k sobě ani nemá znělý protějšek : [z] se připouští pouze jako poziční varianta ; aby frikatív nebylo tak málo, přidávají se k nim ještě laryngály /H₁/, /H₂/, /H₃/, jež vyložíme v souvislosti s vokály. Frikativní povahy jsou též pozdější fonémy /f/, /h/, /x/, které se v jednotlivých, ale již velmi starých IE jazycích konstituovaly v důsledku přehodnocení výchozího stavu.

EXPLOZÍVY, artikulačně : okluzívy se dělí dle kumulace protikladů neznělá ~ znělá, e.g. /t/ ~ /d/, a neaspirovaná ~ aspirovaná, e.g. /d/ ~ /d^h/, do následujících pěti artikulačních řad :

/p / ~ /b / ~ /b ^h /	labiální	
/t / ~ /d / ~ /d ^h /	alveolární (dříve též: dentální)	
/k̠ / ~ /g̠ / ~ /g̠ ^h /	palatovelární	} (dříve se velárám říkalo guturály)
/k / ~ /g / ~ /g ^h /	čistě velární	
/k ^w / ~ /g ^w / ~ /g ^{wh} /	labiovelární	

Artikulačně motivovaných názvů se užívá i při popisu auditivním. Z hlediska akustického, což je též substanční popis, jsou všechny explozívy nekontinuální, a to matné, či bez výrazné drsnosti (výrazně drsné by bylo /f/ oproti /p/, nebo /c/ oproti /t/). Jejich artikulační řady lze

¹ Terminologii zde užívanou lze soustavně vyloženu najít v pracích: J.M.Kořínek & A.Erhart *Úvod do fonologie* ; A.Erhart *Indoevropské jazyky. Srovnávací fonologie a morfologie* ; M.Krčmová (fonologická a fonetická hesla v *Průruční mluvnici češtiny*, resp. v *Encyklopedickém slovníku češtiny*).